

Клімовіч Альбіна, Мінск
ДУА “Сярэдняя школа № 138 г. Мінска”,
(н. к. – І.Л. Жураўская)

ЛІНГВІСТЫЧНЫ АНАЛІЗ АНГЛІЦЫЗМАЎ СА “СЛОЎНІКА ІНШАМОЎНЫХ СЛОЎ” А.М. БУЛЫКІ

У сучаснай беларускай мове існуе шмат запазычанняў, што прыйшлі ў розны час і з розных моў. З адных яны адзінкавыя, з іншых утвараюць адносна шматлікія групы. Сярод даўніх беларускіх запазычанняў сустракаюцца словы, звязаныя сваім паходжаннем больш чым з дзесяткам моў. Найбольш значную частку сярод іх складаюць лексічныя адзінкі, якія на працягу XIV–XVIII ст. увайшлі ў беларускі слоўнік з заходнеславянскіх і заходнееўрапейскіх моў. Шырокаму пранікненню іншамоўных слоў з Захаду садзейнічала геаграфічнае становішча Беларусі, што з’яўлялася месцам сутыкнення ітарэсаў многіх краін, а таксама наладжванне беларусамі гандлева-эканамічных, грамадска-палітычных і культурных кантактаў з заходнымі народамі.

Словы англійскага паходжання – *англізм* (*англіцызмы*) – беларуская мова запазычыла пераважна ў XIX–XX стст., пры гэтым большую іх частку – у савецкі час праз рускую мову-пасрэдніцу. Пераважна такім шляхам на працягу XX ст. беларускі лексічны склад папоўніўся многімі англійскімі словамі (бізнес, бланк, джэм, докер, імпорт, кекс, ліфт, матч, мітынг, мічман, пудзінг, фініш). Для англізмаў характэрны: спалучэнне *дж* у пачатку слоў (джэрсі, джэмпер), спалучэнні *ай*, *ей* у сярэдзіне слоў (афсайд, валејбол), спалучэнні *інг мен тч* у канцы слоў (прэсінг, мітынг, красмен, матч).

У беларускай мове сустракаюцца абрэвіятуры-запазычанні з англійскай мовы: ЮНЕСКА – Арганізацыя Аб’яднаных Нацый па пытаннях адукацыі, навукі і культуры (англ. UNESCO – United Nations Educational Scientific and Cultural Organization); НАТА – Арганізацыя Паўночна-атлантычнага дагавора (англ. NATO – North Atlantic Treaty Organization).

Найбольш поўныя звесткі пра іншамоўныя лексічныя адзінкі змешчаны ў слоўніках іншамоўных слоў. Асобныя словы іншамоўнага паходжання прыводзяцца ў тлумачальных слоўніках.

“Слоўнік іншамоўных слоў” А.М. Булыкі – першы лексікаграфічны даведнік для школьнікаў, у якім даецца тлумачэнне і разглядаецца паходжанне каля 5600 іншамоўных слоў, запазычаных беларускай мовай.

У дадзеным даведніку можна вылучыць 171 ангіцызм. Спосаб падачы іх у слоўніку не адрозніваецца ад падачы астатніх слоў.

Сярод англіцызмаў ёсць як мнагазначныя, так і адназначныя словы. Англіцызмы адносяцца да агульнаўжывальнай лексікі. Іх можна падзяліць на сэнсавыя групы. Большасць англіцызмаў – гэта словы, звязаныя са спортам, тэхнікай, палітыкай, эканомікай і бытам.

У сувязі з тым, што “Слоўнік іншамоўных слоў” А.М. Булыкі быў выдадзены ў 1993 г., неабходна памятаць пра неадпаведнасць напісання некаторых англіцызмаў новым правілам беларускага правапісу.

У прыватнасці, такая важная асаблівасць беларускай мовы, як аканне (правапіс на месцы гукаў [o], [э] пасля цвёрдых зычных у ненаціскных складах літары а) павінна пашырацца ва ўсіх словах, незалежна ад іх паходжання. Ненаціскныя заканчэнні слоў -эль, -эр у запазычаных лексемах змяняюцца на – -аль, -ар: алігатар, бараль, гангстар, долар, лідар, менеджар, радар, світар, скутар, спонсар, спрынтар, статар, транзістар.

Ненаціскное у пішацца на канцы запазычаных слоў: ноу-хау, шоу.

Асноўным прынцыпам беларускай афаграфіі лічыцца фанетычны. Найбольш паслядоўна ён вытрымліваецца пры фармулёўцы правіл перадачы на пісьме галосных гукаў, [ў], [дз], [ц], зацвярдзелых, падоўжаных зычных, прыстаўных гукаў.

Сярод англіцызмаў можна вылучыць тыя словы, напісанне якіх падпарадкавана фанетычнаму прынцыпу.

Наяўнасць гукі [ў]: браўнінг, дэтэктыў, клаўнада, клоўн, лакаўт, раўнд, раўт, скаўт, траўлер. Усяго: 9 слоў (5%).

Няма ў: ноу-хау, шоу.

Зацвярдзелыя гукі [ж], [ш], [ч], [дж], [р] прысутнічаюць у наступных словах: брыг, грэйпфрут, квіцэ, крыкет, мімікрыя, прэс-бюро, ратапрынт, рынг, рыфлі, рэгбі, рэглян, рэпорт, трэнер, трэнінг, трэст, шэйк, шэльф, шэрыф. Усяго: 18 слоў (11%).

Цеканне назіраецца ў наступных англіцызмах: паблісіці, пенальці, старцёр, сцюард, сцюардэса. Усяго: 5 слоў (3%).

Але ў некаторых словах іншамоўнага паходжання гукі [д], [т] застаюцца цвёрдымі: дэтэктыў, батэрфляй, ватэрпола, дынга, дэмпінг, інтэрв’ю, інтэрв’юер, кантэйнер, пудынг, радыкал, рамштэкс, стэк, стэнд, сцюардэса, трэд-юніён, тандэм, татэм, фокстэр’ер. Усяго: 18 слоў (11%).

Аканне зафіксавана ў словах: алігатар, андатра, афсайд, афсет, бадмінтон, байкот, баласт, банкноты, бараль, баскетбол, батэрфляй, блакада, валејбол, ватман, ватэрпола, галон, гангстар, долар, дынга, жакей, каверкот, кампост,

камфорт, канвеер, кантэйнер, клаўнада, кока-кола, лакаўт, лідар, мазер, маніторынг, маркецінг, матэль, менеджар, містар, паблісіці, палісмэн, памфлет, парламент, пінта, пола, радар, радыкал, ралі, рамштэкс, ратапрынт, світар, скутар, снабізм, спонсар, спорт, спрынтар, стандарт, старцёр, статар, сцюард, сцюардэса, тандэм, татэм, тралейбус, транзістар, траўлер, факстрот, фальклор, форвард, шампунь, шрапнель, яхта. Усяго: 68 слоў (40%).

У частцы англіцызмаў пасля [р], [д], [т] не пад націскам пішацца [э]: грэйпфрут, рэглан, рэкорд, дэтэктыў, батэрфляй, ватэрпола, інтэрв'ю, інтэрв'юер, фокстэр'ер. Усяго: 9 слоў (5%).

Яканне ў англіцызмах не распаўсюджана: бейсбол, бекон, вельвет, каверкот, нейтрон, пенальці. Усяго: 6 слоў (4%).

Адсутнічаюць словы, у якіх назіраецца наяўнасць зліччых, двойных літар дз і дж, прыстаўных гукаў, фанетычнага падаўжэння зычных, дзекання.

Англіцызмы ў слоўніку з'яўляюцца назоўнікамі

Да мужчынскага роду належаць 147 слоў (86%). Жаночы род маюць 12 слоў (7%). Да ніякага роду належаць 9 слоў (5,3%).

Назоўнікамі адзіночнага ліку з'яўляюцца 166 слоў (98%) і толькі 3 словы (2%) ужываюцца ў форме множнага ліку (шорты, рыфлі, банкноты).

Большасць англіцызмаў склаецца. Усе англіцызмы мужчынскага роду маюць нулявы канчатак і адносяцца да 2 скланення. Англіцызмы жаночага роду з канчаткамі -а, -я – да 1 скланення (андатра, блакада, клаўнада, кока-кола, мімікрыя, пінта, сцюардэса, яхта). Адно слова жаночага роду з нулявым канчаткам (шрапнель) – да 3 скланення. Пераважаюць назоўнікі 2 скланення. Большасць з іх у родным склоне мае канчатак -а. Да нескланяльных назоўнікаў адносіцца 13 слоў (7%).

Такім чынам, англіцызмы па ступені асіміляванасці (асваення) вар'іруюць ад цалкам асвоеных (79% слоў) да асвоеных часткова, па якой-небудзь прыкмеце (21% слоў).

Вылучэнне англіцызмаў, іх даследванне, складанне слоўніка англіцызмаў – актуальная задача на сучасным этапе.

Літаратура

1. Булыка, А. М. Слоўнік іншамоўных слоў / А. М. Булыка. – Мінск : Нар. асвета, 1993. – 397 с.